

Üzüm Üretimi Yapan İşletmelerin Ekonomik Analizi: Denizli İli Baklan İlçesi Örneği

İsmet TUTAR¹, Bahri KARLI²

¹Milli Eğitim Bakanlığı, Afyonkarahisar İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Afyonkarahisar

²Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Isparta.

* ismet32tutar@gmail.com (Sorumlu Yazar)

Özet

Bu çalışmanın amacı, Denizli ili Baklan ilçesinde üzüm üretimi yapan işletmelerin ekonomik yönden incelenmesidir. Araştırmanın ana materyalini Baklan ilçesinde üzüm üretimi yapan işletmelerden anket ile elde edilen birincil veriler oluşturulmuştur. Çalışmada kullanılan bilgiler 2021 üretim sezonunu kapsamaktadır.

İncelenen işletmelerde birim alana (da) üzüm verimi 685.65 kg olarak belirlenmiştir. Üretim maliyetinin %57.08'ini değişen masraflar, %42.92'sini sabit masraflar oluşturmaktadır. Üzüm üretiminde dekara düşen üretim masrafı 1 742.92 TL olarak tespit edilmiştir. Dekara düşen gayri safi üretim değeri 2 536.27 TL olarak belirlenmiştir. Ortalama net kâr 1 541.48 TL da⁻¹ hesaplanmıştır. Görüşülen üreticilerin bir kilogram üzüm üretim maliyeti 2.54 TL ve bir kg üzüm satış fiyatı ise 3.73 TL'dir. Nisbi karın ise işletmeler ortalamasındaki değeri 1.47 olarak hesaplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bağ, maliyet, nisbi kar, Türkiye

Economic Analysis of Grape Producing Farmers: The Case of Baklan District of Denizli Province

Abstract

This study aimed to examine the farms producing grapes economically in the Baklan district of Denizli province. The research's primary data was collected using a survey of the farms producing grapes in the Baklan district. The data used in the study covers the 2021 production season.

Grape yield per unit area (da) was determined as 685.65 kg in the examined farms. 57.08% of the production costs were variable, and 42.92% were fixed. The average production cost per decare in grape production was 1742.92 TL. The gross production value per decare was determined as 2536.27 TL. The average net profit was calculated at 1541.48 TL da⁻¹. The cost of producing one kilogram of grapes was 2.54 TL, and the selling price of one kg of grapes was 3.73 TL. On the other hand, the relative profit was 1.47 on average for the farms.

Keywords: Viticulture, cost, relative profit, Türkiye.

Giriş

Dünyada bağcılığın tarihçesi M.Ö. 5000 yılına kadar uzanmaktadır. Diğer meyvelerle kıyaslandığında üzüm çok fazla çeşidi bulunan meyveler arasındadır. Dünyada 10000'in, Türkiye'de ise 1200'ün üzerinde üzüm çeşidi olduğu varsayılmaktadır. Ancak, bunlardan 50-60 kadarı ekonomik öneme sahiptir ve büyük ölçekte yetiştiriciliği yapılmaktadır (MEGEB, 2013). Türkiye'de bağcılık uzun yıllardır yapılan önemli bir tarımsal faaliyettir. Üzüm şaraplık, sofralık ve kurutmalık olarak üretilmekte ve değerlendirilmektedir. Ayrıca üzüm sirke, pekmez vb. ürünlerinin de hammaddesini oluşturmaktadır (Duran, 2014). Bunun yanı sıra üzüm çekirdeği de son yıllarda; kozmetik ve ilaç sanayinde de kullanılmaya başlanmıştır. Üzüm çekirdeği yağı ticari anlamda besin takviyesi olarak tüketime sunulmaktadır. Üzüm yaprakları ise genellikle salamura olarak yemeklerde

kullanılmaktadır (Yılmaz, 2018). Üzüm içeriğinde; fenolik bileşikler, şekerler, enzimler, organik asitler, azotlu maddeler, aroma maddeleri, su, vitaminler ve mineraller barındırır (Yavaş ve Fidan, 1986). Dünyada ve Türkiye'de üzüm yetiştiriciliğinin yaygın olmasının nedenleri arasında; değerlendirme alanının fazla olması, iklim ve toprak açısından üzümün fazla seçici olmaması sayılabilir (Semerci vd., 2015). Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) 2022 yılı verilerine göre dünyada 6.7 milyon hektar alanda üzüm yetiştiriciliği yapılmakta olup bu üretim alanının %13.7'si İspanya'da bulunmaktadır. İspanya'yı Fransa, İtalya, Çin ve Türkiye takip etmektedir. Dünyada 74.9 milyon ton üzüm üretimi gerçekleşmiş olup, en yüksek yaş üzüm üretimine sahip ülkeler; Çin, İtalya, Fransa, İspanya, ABD ve Türkiye'dir. Çin 12.6 milyon ton üretim ile üzüm üretiminde lider konumdadır (FAO,2024).

Türkiye İstatistik Kurumu 2022 yılı verilerine göre Türkiye’de, 3.78 milyon da alanda ve 3.4 milyon ton üzüm üretimi gerçekleşmiştir. Türkiye’de yaklaşık olarak sofralık üzüm üretimi 1.8 milyon ton, kurutmalık üzüm üretimi 1.3 milyon ton ve şaraplık üzüm üretimi ise 297 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’de en fazla üzüm üretimi gerçekleştiren iller 1 245 814 ton ile Manisa, 379 938 ton ile Mersin, 164 088 ton ile Mardin ve 160 666 ton üzüm üretimi ile Denizli’dir (TÜİK, 2024).

Denizli konum olarak İç Batı Ege’de, Büyük Menderes Nehrinin yukarı bölümünde yer alır. Kuzeyde Aydın Dağları’nın doğu uzantısı ve Çökelez Dağı ve güneyde Akdağ arasında kalır. Denizli bu konumu ile kıyı Ege bölgesi ve Anadolu’nun yüksek kesimleri arasında bir geçiş güzergâhı üzerindedir. Şehrin etrafında doğal kaynakların ve verimli arazilerin yer alması ile tarih boyunca bölgede önemli cazibe merkezlerinden biri olmuştur (Belge, 2018).

Denizli’nin üç farklı iklim kuşağında olması, sulama imkanlarının fazlalığı, tarım alanlarında rakımın 170 metreden başlayıp 1350 metreye kadar yükselmesi meyveciliğe müsait olduğunu göstermektedir. Özellikle Baklan, Acıpayam ve Tavas ovalarında toplulaştırmanın tamamlanması ile sulamaya geçiş en az 40 000 ha alanda daha meyvecilik yapılabilmesine imkân tanımaktadır. Tarımsal üretim çeşitliliği ve potansiyeli ile dikkat çeken Denizli’nin tarımsal gayrisafı üretim değerine göre ilk sırada üzüm yer almaktadır. Üzümü sırasıyla, elma, tütün, buğday, ceviz takip etmektedir (GEKA, 2018).

Çalışma konusu olarak üzümün belirlenme nedenleri; Türkiye’de bağ alanlarının ve üretim miktarının dünyada önemli üreticiler arasında yer alması, özellikle kuru üzüm ihracatında dünyada rekabet gücünün yüksek olmasıdır. Araştırma bölgesi olarak Denizli ilinin seçilme nedenleri ise ilin Türkiye’de önemli üzüm üreticisi konumunda olmasıdır. Araştırma bölgesi belirlenmesi aşamasında; Denizli ili Baklan ilçesinde üzüm yetiştiriciliği yapan nüfusun yoğun olması, bağların toplam işletme arazisi içinde fazla olması, ilçede yetiştirilen üzümlerin kaliteli şaraplık ve meyve suyu olarak önemli firmalarca talep edilerek satın alınması gibi nedenlerle Baklan ilçesi çalışma sahası olarak belirlenmiştir.

Maliyet analizi çalışmaları araştırmacılarca sürekli gündemde tutulan çalışmalardır. Nitekim literatür incelendiğinde farklı türler için (Bayav ve Karlı, 2020; Gündüz vd., 2023; Karamürsel vd., 2023; Yılmaz ve Bayav, 2023) ve üzüm için dünya ve Türkiye’de yapılan çalışmalara (Gargın vd., 2023; Patil ve Chavan, 2023) rastlamak mümkündür. Bu çalışma ile Denizli ili Baklan ilçesinde üzüm yetiştiren işletmelerin sosyo-ekonomik yapısını irdelemek, birim maliyetleri tespit etmek ve bağıcılık

faaliyetinde karşılaşılan sorunları belirlenmek amaçlanmıştır.

Materyal ve Yöntem

Materyal

Çalışmanın ana materyalini Denizli ili Baklan ilçesinde üzüm üretimi yapan tarım işletmeleri ile yüz yüze yapılan anket yardımıyla elde edilen birincil veriler oluşturmuştur. Araştırmayla ilgili bilgilerin elde edilmesinde, Tarım ve Orman Bakanlığı İlçe Müdürlüğü, ziraat odası, ilgili kamu ve özel kuruluşlardan faydalanılmıştır. Bunun yanında, konu ile ilgili yapılmış araştırma, derleme ve inceleme sonuçlarından da yararlanılmıştır. Araştırma verileri 2021 üretim dönemini kapsamaktadır.

Yöntem

Denizli ili Baklan ilçesinde üzüm üretimi yapan 805 işletme tespit edilmiştir. İşletmeler içerisinde 1 dekar ve daha az üretim alanına sahip işletmeler çıkarılmış ve araştırmanın evreni 745 işletme ile oluşturulmuştur. Üreticilerin tümüne ulaşılması mümkün olmadığından örnekleme yönteminden yararlanılarak bir kısmı ile görüşülmesinin uygun olacağına karar verilmiştir. Örneklem evreni işletme arazisi bakımından homojen bir yapı göstermediğinden tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. İşletmeler üç tabakaya ayrılmış, tabaka sınırları 1.00-5.00 da (I. Grup), 5.01-10.00 da (II. Grup) ve 10.00 da’dan büyük (III. Grup) olarak belirlenmiştir.

Tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemine göre örnek işletme sayısı, aşağıdaki eşitlik yardımıyla bulunmuştur (Yamane, 2001).

$$n = \frac{(\sum N_h S_h)^2}{N^2 D^2 + \sum N_h S_h^2} \quad (1)$$

Eşitlik 1’de;

n: anket yapılacak işletme sayısını

N: ana kitlede bulunan işletme sayısını,

N_h: h. Tabakadaki işletme sayısı,

S_h: h. Tabakanın standart sapmasını

D²= d² /z² olup,

d= kitle ortalamasından izin verilen hata payı

z= standart normal dağılım tablosundaki Z değerini gösterir.

Örnek hacmi %90 güven aralığında, ortalamadan %10 sapma ile 154 olarak belirlenmiştir. Her bir gruba giren örnek sayısı (n_i), örnek hacmi ile orantılı olarak Eşitlik 2 ile hesaplanmıştır (Yamane, 2001).

$$n_i = \frac{N_h S_h}{\sum (N_h S_h)} * n \quad (2)$$

Yukarıdaki formülle bulunan 154 işletmenin her bir büyüklük grubuna göre dağılımı Çizelge 1’de

verilmiştir. I. grup örneğe çıkan işletme sayısı 66, II. grup örneğe çıkan işletme sayısı 43 ve III. grup örneğe çıkan işletme sayısı ise 45 olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 1. İncelenen işletmelerin işletme büyüklük gruplarına göre dağılımı

Table 1. Distribution of the farms according to land size

İşletme Grupları	Toplam işletme sayısı	Üretim alanı (da)	Örneğe Çıkan İşletme Sayısı
I. Grup	319	1 055.30	66
II. Grup	208	1 589.97	43
III. Grup	218	4 698.86	45
Toplam	745	7 344.14	154

Anket verilerinde analizinde MS Excel programından yararlanılmıştır. İşletme masraflarının belirlenmesinde tek ürün bütçe analiz yöntemi kullanılmıştır. Buna göre gelir ve gider kalemleri işletmede yetiştirilen tüm ürünler için değil sadece araştırma konusu olan üzüm için hesaplanmıştır. Üzüm üretiminde maliyet hesaplamaları çok yıllık bitkisel ürünlerde uygulanan genel yöntemle yapılmıştır (Açıl ve Demirci, 1984).

Örneğe çıkan işletmelerden anketle elde edilen veriler incelenerek gerekli hesaplamalar yapıldıktan sonra tablolar oluşturulmuştur. Çalışmanın ekonomik analizler aşamasında işletme büyüklük grupları ve işletmeler ortalaması için ayrı ayrı değerlendirmeler yapılmıştır.

Üzüm yetiştiriciliği yapan işletmelerde üretim maliyetleri; değişen maliyetler ve sabit maliyetler olarak iki başlık altında hesaplanmıştır (Çizelge 2). Araştırma bölgesinde bağlarda sulama yapılmadığı için su masrafı değişen maliyetlere eklenmemiştir.

Çizelge 2. Üzüm üreten işletmelerin değişen ve sabit masraf unsurları

Table 2. Variable and fixed cost items of grape producing farms

Değişen masraflar	Sabit masraflar
Gübre	Genel idare giderleri (DM'nin %3'ü)
Tarımsal mücadele ücreti	Arazi kirası
Geçici işgücü	Daimi- aile işgücü ücretleri
Makine kirası	Tesis amortismanı
Pazarlama	Tesis dönem faizi (%5)
Döner sermaye faizi (DM'nin %9'u)	

DM: Değişen masraflar

Üzüm üretiminde gerçekleşen değişen ve sabit maliyetlerin hesaplanmasında 2021 sezonu fiyatları dikkate alınmıştır. Araştırmada tek ürün bütçe analizi yapılması nedeniyle üzüm üreticilerinin kendilerine ait makineleri ve arazileri kullanmaları durumunda, makine ve arazi kirası fiyatları dikkate alınarak hesaplamalar yapılmıştır. Aile işgücü ücret karşılığının hesaplanmasında ise kadın ve erkek

yabancı işgücü ücretleri dikkate alınmıştır. T.C. Ziraat Bankası'nın bitkisel üretim için uyguladığı kredi faizi oranının (%18) yarısı (%9) dikkate alınarak döner sermaye faizi hesaplanmıştır. Genel idare giderleri ise üzüm üretiminde gerçekleşen değişen maliyetler toplamının %3'ü alınarak hesaplanmıştır.

İncelenen ürünlerde tesis masrafları amortisman payı, tesis masraflarının toplamından oluşan tesis maliyetinin bağda ekonomik ömrü olan 50 yıla bölünmesiyle elde edilmiştir (Sökmen, 2005; Bayramoğlu vd., 2010). Üzüm üretiminde tesis süresi 4 yıl olarak hesaplanmıştır (Koral ve Altun, 1998). Tesis masraflarının yarı değeri üzerinden reel faiz oranı (%5) kullanılarak tesis masrafları faizi bulunmuştur (TEAE, 2001).

Üzüm üretim faaliyetinde elde edilen ürün miktarı ile satış fiyatının çarpımıyla gayrisafi üretim değeri hesaplanmıştır. Üzümün birim alana brüt, net ve nisbi kârların hesaplanmasında ise;

$$\text{Brüt kâr} = \text{Gayrisafi Üretim Değeri} - \text{Değişen Masraflar} \quad (3)$$

$$\text{Mutlak (Net) kâr} = \text{Gayrisafi Üretim Değeri} - \text{Üretim Masrafları} \quad (4)$$

$$\text{Nisbi kâr} = \text{Gayrisafi Üretim Değeri} / \text{Üretim Masrafları} \quad (5)$$

formülleri kullanılmıştır (Açıl ve Demirci, 1984; Erkuş vd., 1995; Kırıl vd., 1999).

Bulgular ve Tartışma

İşletmecinin yaşı ve deneyimi

İşletmelerde üzüm üreticilerinin ortalama yaşı 50.86 yıl olarak belirlenmiştir. I. tabakada işletmeci yaşı 47.56 yıl, II. tabakada 53.16 yıl ve III. tabakada 53.51 yıl olarak tespit edilmiştir. Üreticilerin ortalama çiftçilik deneyim süresi 24.32 yıl olarak belirlenmiştir. I. tabakada çiftçilik deneyim süresi 22.79 yıl, II. tabakada 23.95 yıl ve III. tabakada 26.91 yıl olarak tespit edilmiştir. Üreticilerin bağcılık faaliyeti kolunda ortalama deneyim süresi 21.75 yıl olarak belirlenmiştir. I. tabakada bağcılık deneyimi 20.21 yıl, II. tabakada 21.33 yıl ve III. tabakada 24.40 yıl olarak hesaplanmıştır (Çizelge 3). Balcı ve Bayav (2023) tarafından Isparta ili Yalvaç ilçesinde üzüm üreticileri ile yapılan çalışmada üretici ortalama yaşı 50.16, deneyimi ise 34.24 yıl bulunmuştur. Yapılan çalışmayla karşılaştırıldığında üretici yaşı birbirine yakın olmakla birlikte Yalvaç ilçesinde bağcılık deneyimlerinin Baklan ilçesine göre daha yüksek olduğu ifade edilebilir.

Öğrenim durumları

Bağcılık yapan işletmecilerin öğrenim durumları incelendiğinde; %61.04'ünün ilköğretim mezunu, %15.58'inin ortaokul, %12.99'unun lise, %3.25'inin önlisans, %7.14'ünün ise lisans mezunu olduğu görülmektedir. Tabakalar bazında değerlendirildiğinde en fazla ilköğretim mezunu I.

tabakada (%66.67), ortaokul mezunu III. tabakada (%15.6), lise ve önlisans mezunu II. tabakada ve üniversite mezunu III. tabakada (%15.56) yer almaktadır (Çizelge 4)

Çizelge 3. İncelenen işletmelerde üreticinin yaşı ve deneyimi (yıl)

Table 3. Age and experience of the producer (year)

Tabaka	Yaş (yıl)	Çiftçilik Deneyimi (yıl)	Üzüm Yetiştiriciliği Deneyimi (yıl)
I. Grup	47.56	22.79	20.21
II. Grup	53.16	23.95	21.33
III. Grup	53.51	26.91	24.40
Ortalama	50.86	24.32	21.75

Çizelge 4. İşletmecinin öğrenim durumları

Table 4. Educational status of the farmers

Tabaka	İlkokul	Ortaokul	Lise	Ön Lisans	Lisans
	Oran (%)				
I. Grup	66.67	15.15	12.12	3.03	3.03
II. Grup	58.14	13.95	16.28	6.98	4.65
III. Grup	55.56	17.78	11.11	0.00	15.56
Ortalama	61.04	15.58	12.99	3.25	7.14

Çizelge 5. İşletmelerde üretim deseni ve oransal dağılımı

Table 5. Production pattern and proportional distribution in farms

Ürünler	Tabaka						Ortalama	
	I. Grup		II. Grup		III. Grup		Alan (da)	%
	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%		
Üzüm	3.20	44.80	7.33	59.66	21.80	75.52	9.79	65.58
Arpa	1.02	14.23	1.93	15.72	3.07	10.62	1.87	12.53
Buğday	1.55	21.66	0.84	6.82	2.02	7.01	1.49	9.97
Haşhaş	0.58	8.07	0.40	3.22	0.73	2.54	0.57	3.83
Mısır	0.53	7.43	0.58	4.73	0.20	0.69	0.45	3.00
Ceviz	0.27	3.82	1.21	9.85	1.04	3.62	0.76	5.09
Toplam Arazi	7.14	100.00	12.28	100.00	28.87	100.00	14.92	100.00

Üzümünden sonra en fazla üretimi yapılan ürün 1.87 dekar ile arpa olmuştur. Üretimi yapılan diğer ürünler ise 1.49 dekar ile buğday, 0.76 ile ceviz, 0.57 dekar haşhaş ve 0.45 dekar mısırdır. İşletme arazilerinin ortalama %65.58'inin üzüm üretim alanının oluşturduğu görülmektedir (Çizelge 5). Üzüm üreticileri ile yapılan bir çalışmada toplam işletme alanı içindeki bağ alanlarının oranı Isparta ilinde %9.3, Burdur ilinde %19.7 ve Antalya ilinde %18.6 olduğu bildirilmiştir (Emre vd., 2023). Çalışmamızla karşılaştırıldığında Baklan ilçesinde faaliyet gösteren üreticilerin bağ alanlarının toplam işletme alanı içindeki payın yüksekliği dikkat çekicidir.

İncelenen işletmelerin dekara üzüm verimi Çizelge 6'da verilmiştir. Çizelge 6 incelendiğinde en fazla verim 717.02 kg da⁻¹ ile III. grup işletmelerdedir. III. grup işletmeleri 675.65 kg da⁻¹ ile II. grup işletmeler izlemektedir. I. grup işletmelerin ise 554.74 kg da⁻¹ ile en az verime sahip olduğu tespit edilmiştir. Dekara düşen en fazla omca 95.80 ile I. grup işletmelerdedir. İşletmeler ortalamasında dekara düşen omca sayısı 84.31, işletme başına düşen omca sayısı ise 775.01'dür.

Yetiştirilen üzüm çeşitleri

İşletmelerde yetiştirilen üzüm çeşitleri incelendiğinde en fazla üretimi yapılan %77.17 ile şaraplık üzümdür. İşletmeler ortalamasında kurutmalık üzüm yetiştirilenlerin oranı %13.07, sofralık üzüm yetiştirilenlerin oranı ise %9.75 olarak hesaplanmıştır. İşletme ölçeğine göre yetiştirilen çeşitler farklılaşmıştır. Örneğin I. grupta yer alan işletmelerde daha çok kurutmalık çeşitler yetiştiriliyorken, II. ve III. grup işletmelerde şaraplık çeşitler daha fazla yetiştirilmektedir. Her üç işletme grubunda da oransal olarak en az üretilen üzüm çeşidi sofralık çeşitlerdir (Çizelge 7).

İşletmelerde değişen masraflar

İşletmeler ortalamasında en yüksek değişen maliyet kalemini %25.35 ile geçici işçilik giderleri oluşturmaktadır. Bu maliyeti sırasıyla %22.31 makine kirası ve %21.65 ile gübre giderleri oluşturmaktadır. Geçici işçilik maliyetinin en fazla olduğu işletme grubu III. Grup işletmeler olduğu belirlenmiştir. I. grup işletmelerde en yüksek

değişen maliyet kalemini makine kirası oluşturmaktadır (Çizelge 8).

Çizelge 7. Yetiştirilen üzüm çeşitleri
Table 7. Grape varieties cultivated

Tabaka	Şaraplık		Sofralık		Kurutmalık		Toplam	
	Oran (%)		Oran (%)		Oran (%)		Oran (%)	
I. Grup	32.70		21.80		45.50		100.00	
II. Grup	78.73		11.11		10.16		100.00	
III. Grup	86.24		6.73		7.03		100.00	
Ortalama	77.17		9.75		13.07		100.00	

Çizelge 8. İncelenen işletmelerde üzüm üretiminin değişen masrafları
Table 8. Variable costs of grape production in the farms

Değişen maliyet unsurları	Tabaka						Ortalama	
	I. Grup		II. Grup		III. Grup		Ortalama	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Geçici işgücü	694.82	23.41	1 817.72	23.87	5 690.00	26.24	2 467.99	25.35
Makine kirası	790.61	26.64	1 797.67	23.61	4 554.22	21.00	2 171.56	22.31
Gübre giderleri	619.79	20.89	1 762.76	23.15	4 620.22	21.30	2 107.89	21.65
Tarımsal mücadele giderleri	303.26	10.22	964.07	12.66	2 997.78	13.82	1 275.13	13.10
Pazarlama giderleri	313.94	10.58	643.49	8.45	2 033.33	9.38	908.38	9.33
Döner sermaye faizi	245.02	8.26	628.71	8.26	1 790.60	8.26	803.79	8.26
Toplam	2 967.44	100.00	7 614.42	100.00	21 861.15	100.00	9 734.74	100.00

Sabit masraflar

Üzüm yetiştiriciliğinde sabit maliyet kalemleri olarak; tesis amortismanı, arazi kira karşılığı, tesis dönem faizi, genel idare giderleri, daimi-aile işgücü ücret karşılığı unsurları alınmıştır. Üzüm işletmelerinde sabit maliyet I. grup işletmelerde 2338.47 TL, II. grup işletmelerde 5 712.17 TL, III. grup işletmelerde 16 166.22 TL olarak

hesaplanmıştır. İşletme grupları ortalamasında sabit maliyet ise 7321.05 TL'dir. Sabit maliyetler içerisinde yer alan arazi kira karşılığı I, II. ve III. işletme gruplarında en yüksek maliyet kalemini oluşturmaktadır. Bu kalemin işletmeler ortalamasında toplam sabit maliyet içerisindeki payı %35.92'dir (Çizelge 9).

Çizelge 9. İncelenen işletmelerde üzüm üretiminin sabit masrafları
Table 9. Fixed costs of grape production in the farms

Sabit maliyet unsurları	Tabaka						Ortalama	
	I. Grup		II. Grup		III. Grup		Ortalama	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
Arazi kirası	728.03	31.13	1 858.14	32.53	6 156.68	38.08	2 629.87	35.92
Aile işgücü	724.85	31.00	1 364.19	23.88	3 041.33	18.81	1 580.26	21.59
Tesis dönemi faizi	442.54	18.92	1 256.34	21.99	3 509.80	21.71	1 566.05	21.39
Tesis amortismanı	354.03	15.14	1 005.07	17.60	2 807.84	17.37	1 252.84	17.11
Genel idare giderleri (%3)	89.02	3.81	228.43	4.00	650.58	4.02	292.04	3.99
Toplam	2 338.47	100.00	5 712.17	100.00	16 166.22	100.00	7 321.05	100.00

Üretim masrafları

Üretim maliyetlerinin %57.08'ini değişen maliyetler, %42.92'sini sabit maliyetler oluşturmaktadır. Değişen maliyetler I. grup işletmelerde %55.93, II. grup işletmelerde %57.14, III. grup işletmelerde %57.29'dur (Çizelge 10).

Üzüm üretiminde kârlılık

Gayrisafi üretim değeri; ele alınan işletmelerin bir üretim dönemi içerisinde yapmış oldukları tarımsal

faaliyetler sonucu elde ettikleri bitkisel ve hayvansal ürünlerin değeri ile aynı üretim döneminde meydana gelen üretken demirbaş kıymet artışlarını oluşturmaktadır (Erkuş vd, 2005). İşletmeler ortalamasında üzüm GSÜD 2 555.65 TL'dir. Brüt kâr, gayrisafi üretim değerinden, değişen maliyetlerin toplamının çıkarılmasıyla elde edilmektedir. Brüt kâr, doğrusallığı bozan kıymetlerden arınmış bir değerdir. Brüt kâr işletme planlamasında karar kriteri olarak büyük önem

taşımaktadır (Erkuş vd., 2005). İşletmeler ortalamasında üzüm üretiminden elde edilen brüt kar ise 1 560.86 TL'dir. Görüşülen işletmelerin bir kilogram üzüm üretim maliyeti 2.54TL ve bir kilogram üzüm satış fiyatı ise 3.73 TL olarak hesaplanmıştır. 2021 yıllık TÜİK verilerine göre Denizli ili ortalama üzüm satış fiyatı 3.62 TL/kg olarak belirlenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen üzüm satış fiyatı TÜİK verilerine yakın bulunmuştur. Üzüm üretiminde bir kilogram üzüm maliyeti en yüksek değeri I. grup işletmelerde, bir kilogram üzümün en yüksek satış fiyatının ise III. grup işletmelerde olduğu tespit edilmiştir. İşletme

genişlikleri artınca bir kg üzüm üretim maliyetinin düştüğü tespit edilmiştir. Oransal karın ise işletmeler ortalamasındaki değeri 1.47 olarak saptanmıştır. Bu değer üzüm üreticilerinin her 100 TL üretim maliyetine karşılık 147 TL GSÜD elde ettiklerini, dolayısıyla 100 TL üretim maliyetine karşılık 47 TL kâr elde ettiklerini ifade etmektedir. Genel anlamda işletme gruplarının tamamında kârlılık söz konusudur. İşletme gruplarında nisbi kar göstergesi 1.22 ile 1.55 değerleri arasında değişim göstermektedir. En yüksek nisbi karın III. grup, en düşük nisbi karın ise I. grup işletmelerde olduğu tespit edilmiştir. (Çizelge 11).

Çizelge 10. İncelenen işletmelerde üzüm üretim masrafları
Table 10. Production costs of grape production in the farms

Masraflar	Tabaka						Ortalama	
	I. Grup		II. Grup		III. Grup		TL	%
	TL	%	TL	%	TL	%		
Değişen Masraf	2 967.44	55.93	7 614.42	57.14	21 686.15	57.29	9 734.74	57.08
Sabit Masraf	2 338.47	44.07	5 712.17	42.86	1 6166.22	42.71	7 321.05	42.92
Üretim Masrafı	5 305.91	100.00	13 326.59	100.00	37 852.37	100.00	17 055.79	100.00

Çizelge 11. İşletmelerde kârlılık göstergeleri
Table 11. Profitability indicators in farms

Kârlılık göstergeleri	Tabakalar			Ortalama
	I. Grup	II. Grup	III. Grup	
Üzüm GSÜD (TL/da)	2 022.91	2 501.43	2 687.64	2 555.65
Brüt kar (TL/da)	1 094.70	1 461.99	1 692.86	1 560.86
Mutlak kar (TL/da)	363.23	682.24	951.29	812.73
Nisbi kar	1.22	1.38	1.55	1.47
Üzüm maliyeti (TL/kg)	2.99	2.69	2.42	2.54
Üzüm satış fiyatı (TL/kg)	3.65	3.70	3.75	3.73

Sonuç

Bu çalışma Denizli ili Baklan ilçesinde üzüm yetiştiriciliği yapan işletmeleri kapsamaktadır. Araştırma yapılan bölgede üzüm üretiminin ekonomik yapısının belirlenmesi, üzüm üretiminde maliyet ve kârlılık durumunun ortaya koyulması amaçlanmıştır.

Tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemi ile belirlenen 154 adet üzüm üretimi yapan işletmelerde elde edilen bulgular; işletmecilerin ortalama yaşı 50.86 yıldır. Çiftçilik deneyimi 24.32 yıl ve üzüm yetiştiriciliği deneyimi ise 21.70 yıldır. Üzüm işletmecilerinin %61.04'ü ilkokul mezunudur. İşletmelerde üzüm arazilerinin ortalama büyüklüğü 9.79 dekadır. İşletmeler ortalamasında üzüm verimi 685.65 kg da⁻¹ 'dır.

Üretim maliyetlerinin %57.08'ini değişen maliyetler, %42.92'sini sabit maliyetler oluşturmaktadır. İşletmeler ortalamasında dekara düşen üretim maliyetleri 1 742.92 TL'dir. Birim alana düşen üretim maliyetlerinin 994.79 TL'sini değişen, 748.14 TL'sini sabit maliyetler oluşturmaktadır. İşletmeler ortalamasında üzüm

GSÜD 2 555.65 TL, üzüm üretiminden elde edilen brüt kar ise 1 560.86 TL'dir. İşletmeler ortalamasında en yüksek değişen maliyet kalemini % 25.35 ile geçici işçilik giderleri oluşturmaktadır. İşletme grupları ortalamasında sabit maliyet 7 321.05 TL'dir. Sabit maliyetler içerisinde yer alan arazi kira karşılığı I. II. ve III. işletme gruplarında en yüksek sabit maliyet kalemini oluşturmaktadır. Görüşülen işletmelerin bir kilogram üzüm üretim maliyeti 2.54 TL ve bir kilogram üzüm satış fiyatı ise 3.73 TL olarak hesaplanmıştır. Nisbi karın ise işletmeler ortalamasındaki değeri 1.47 olarak saptanmıştır. Genel anlamda işletme gruplarının tamamında kârlılık söz konusudur. Araştırma sonucunda elde edilen verilerden hareketle bölgede üzüm yetiştiriciliğinde sorunlar ve çözüm önerileri aşağıdaki şekildedir.

- Üzüm yetiştiriciliğinde en önemli sorunlardan biri olan omçaların ilkbahar geç donlarından zarar görmesidir. Tesis edilecek bağların don tehlikesinin çok fazla olacağı yerlere kurulmaması sağlanmalıdır. Bu konuda uzmanlarca danışmanlık verilmelidir. Yine don

- zararlarına karşı erken uyarı sisteminin geliştirilmesi sağlanmalıdır.
- Üreticilerin bağlarda görülen hastalıklara karşı mücadelede yeterli teknik bilgi düzeyine sahip olmadıkları gözlemlenmiştir. Özellikle mildiyö gibi hastalıklar bağlarda ciddi ürün kaybına neden olmaktadır. Bundan dolayı tarım kuruluşlarından çiftçilere yeterli danışmanlık hizmeti verilmeli, erken uyarı sistemi ile üreticilere bilgi akışı sağlanmalı, etkili ilaç kullanımı ve bitki koruma adına gerekli çalışmaların yapılması bağların hastalıklara karşı korunması adına yapılabilecek adımlar arasındadır.
  - Üzüm çabuk bozulabilen bir ürün olmasından dolayı üreticiler ürünlerini hasadın hemen sonrasında ve bazı zamanlarda daha düşük fiyatla ürünlerini satmak zorunda kalmaktadır. Araştırma alanında işleme tesislerinin olması üzümün düşük fiyatla satılması zorunluluğu ortadan kaldırarak, daha yüksek katma değerli ürünlere işlenmesine olanak sağlayacaktır.
  - Araştırma alanında kurulacak üretici örgütleri veya pazarlama kooperatifleri ürünlerin standartlara uygun bir şekilde, ürünlerini muhafazasına, paketlenmesine ciddi katkılar sağlayarak pazarlama faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde masrafları azaltacak, ürünlerin satışını sağlayarak, düzenli olarak piyasaya sunulmasını temin edecektir.
  - Çiftçilerin üzüm üretiminde, tesisin oluşturulmasından tüketiciye ulaşmaya kadar geçen her bir evrede teknik bilgiye sahip olmaları verimlilik açısından önem arz etmektedir. Dolayısıyla üzüm üretimine yönelik danışmanlık hizmetlerinin artırılması gerekmektedir.
  - Üzüm verimi yıllar itibarıyla düşüş göstermektedir. Yeni oluşturulacak bağlarda sertifikalı fidan kullanımı ve verimden düşmüş bağların yenilenmesinde üreticilere destek sağlanmalıdır.

Teşekkür

Bu çalışma Bahri KARLI danışmanlığında İsmet TUTAR tarafından yürütülen yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

Kaynaklar

Açıl AF, Demirci R, 1984. Tarım Ekonomisi Dersleri, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara.

Balcı D, Bayav A. (2023). Üzüm Üreticilerinin Tarımda Kalma Eğilimlerinin Belirlenmesi: Isparta İli Yalvaç İlçesi Örneği. 5. International Hasankeyf Scientific Research and Innovation Congress, Ağustos 5-6, BATMAN, 107-117.

Bayav A, Karlı B. (2020). Isparta ve Karaman illerinde elma üretim maliyetinin karşılaştırılması. Mustafa Kemal Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi 25(2): 225-236. <https://doi.org/10.37908/mkutbd.687080>

Bayramoğlu Z, Gündoğmuş E, Çelik Y. (2010). Ankara ili kalecik ilçesinde yetiştirilen sofralık ve şaraplık üzüm üretiminin kârlılık analizi üzerine bir araştırma. Tarım Ekonomisi Dergisi 16(1): 25-31.

Belge R, 2018. Denizli kent kimliğini oluşturan coğrafi öğeler. Ege Coğrafya Dergisi 27(2): 167-181.

Duran Z, 2014. Malatya ve Elazığ İllerinde Yetiştirilen Bazı Üzüm Çeşitlerinin Organik Asit, Şeker ve Fenolik Madde Bileşikleri ile Antioksidan Aktivitelerinin Belirlenmesi. İnönü Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 62s, Malatya.

Erkuş A, Bülbül M, Kırıl T, Açıl AF, Demirci R. (1995). Tarım Ekonomisi. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara.

Erkuş A, Bülbül M, Kırıl T, Açıl F, Demirci R. (2005). Tarım Ekonomisi. Ankara Üniversitesi Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları.

FAO 2024. FAOSTAT Statistical database. Food and Agriculture Organization, İtalya. <https://www.fao.org/faostat/en/#data> Erişim Tarihi: 20.03.2024

Gargın S, Akol S, Ünal A, Bayav A, Götaş A, Öztürk Y, Emre M, Yılmaz K. (2023). Red Globe Üzüm Çeşidinin Üç Farklı Terbiye Sisteminde Yetiştiriciliğinde Ekonomik Analizi Ve Karlılık Durumunun Belirlenmesi. Bahçe 52 (Özel Sayı 1): 469-481.

GEKA (2018). 2017-2023 Yılı Denizli İli Yatırım Destek ve Tanıtım Stratejisi. Güney Ege Kalkınma Ajansı, Denizli.

Gündüz O, Aslan A, Yıldırım Ç. (2023). Malatya İlinde Küçük Ölçekli Üretim Yapan Kayısı İşletmelerinin Sosyo-Ekonomik Özellikleri. Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi 9 (EKS 1): 40-50. <https://doi.org/10.61513/tead.1395665>.

Karamürsel ÖF, Karamürsel D, Bayav A, Öztürk FP. (2023). Economic Analysis and Energy Efficiency of Different Training Systems and Planting Densities in Plum Cultivation. Erwerbs-Obstbau 65: 2305-2313. <https://doi.org/10.1007/s10341-023-00931-7>.

Kıral T, Kasnakoğlu H, Tatlıdil FF, Fidan H, Gündoğmuş E, 1999. Tarımsal Ürünler İçin Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve Veri Tabanı Rehberi. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Yayın No: 37. Ankara.

(Doktora Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü).

Koral A, Altun A. (1998). Türkiye’de Üretilen Tarım Ürünlerinin Üretim Girdileri Rehberi. T.C. Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.

MEGEB 2013. Üzüm Yetiştiriciliği; Tarım Teknolojileri. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. Orta Öğretim Projesi, Ankara.

Patil DR, Chavan AM (2023). Economic Analysis of Grape Production: A Case Study Ofsavalaj and Manerajuri Villages of Tasgoanblock in Sangli District. EPRA International Journal of Agriculture and Rural Economic Research (ARER) 11(1): 1-8. DOI:10.36713/epra0813.

Semerci A, Kızıltuğ T, Çelik A, Kiracı M. (2015). Türkiye bağcılığının genel durumu. Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 20(2), 42-51.

Sökmen A. (2005). Gaziantep İli Islahiye İlçesinde Bünyesinde Pazara Yönelik Bağcılığa Yer Veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi. (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü).

TEAE 2001. Türkiye’de Bazı Bölgeler İçin Önemli Ürünlerde Girdi Kullanımı ve Üretim Maliyetleri. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü. Proje Raporu. Yayın No: 64, Ankara.

TÜİK (2024). Bitkisel üretim istatistikleri. Türkiye İstatistik Kurumu, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr> Erişim tarihi: 20.03.2024

Yamane T. (2001). Temel Örnekleme Yöntemleri. Çevirenler: Alptekin Esin, Celal Aydın, M. Akif Bakır, Esen Gürbüzel. İstanbul, Literatür Yayıncılık.

Yavaş İ, Fidan Y. (1986). Üzümün İnsan Beslenmesindeki Değeri. Gıda Sanayinin Sorunları ve Serbest Bölgenin Gıda Sanayine Beklenen Etkisi Sempozyumu. 15- 17 Ekim, Adana, s: 225-236.

Yılmaz A, Bayav A. (2023). Determination of Energy Efficiency in Almond Production According to Variety: A Case Study in Turkey. Erwerbs-Obstbau 65: 971-979. <https://doi.org/10.1007/s10341-022-00728-0>.

Yılmaz F. (2018). Trakya’da Bağcılık Yapan Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Planlanması.